Veteriner Hekimler Derneği

BÜLTENİ

SAYI 35 E-BÜLTEN 2026 OCAK

Somali Ve Açlığın Kıskacındaki Bir Ülkenin Hikâyesi

Veteriner Hekimlere Yönelik Şiddet Ve Yasal Düzenleme İhtiyacı

Şap Hastalığı ve Ekonomik Etkileri

İklim, Mikrop, Salgın ve Ötesi

Baytar Miralayı Mehmet Ali Bey

Araştırmacı Gazeteci Ve Yazar Barış Terkoğlu İle Röportaj

Kapak Fotoğrafı: Saim ÇAKAR

SCAN ME

ISSN 1309-1395

KÜNYE

Veteriner Hekimler Derneği Bülteni
Yıl: 2026 • Sayı: 35
Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın
www.vethekimder.org.tr
ISSN: 1309-1395
Veteriner Hekimler Derneği Adına Sahibi
Dr. Gülay ERTÜRK

Yazı İşleri Müdürü
Uzm. Vet. Hekim Elif ÇETİN

Editör
Prof. Dr. Şükrü GÜRLER
Gümüşhane Üniversitesi Şiran Mustafa Beyaz MYO
Şiran / Gümüşhane
sukru.gurler@gumushane.edu.tr

Yardımcı Editörler
Prof. Dr. Ali YİĞİT
Dokuz Eylül Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD
aliyig@gmail.com

Doç. Dr. Ahmet Cumhur AKIN
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi
Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği AD
a.cumhurakin@gmail.com

Dr. Can ÇOKÇALIŞKAN
Tarım ve Orman Bakanlığı Şap Enstitüsü Müdürlüğü
Teşhis Bölümü
cancokcaliskan@gmail.com

Veteriner Hekim Elif ÇETİN
Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi
elffok11@gmail.com

Veteriner Hekim Hüsniye DİRİCAN
Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü
husniyedirican.06@gmail.com

Veteriner Hekim Tunca UZUN
Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü
tuncauzun@yahoo.com

Veteriner Hekim Dilruba COŞKUN BAŞBUĞ
Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Cerrahi AD
Tezli Yüksek Lisans
vethekimdilruba@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Arzu PEKER
Veteriner Hekimler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği A.D.
agokdai@ankara.edu.tr

Dr. Gürbüz ERTÜRK
Active Köpek Eğitim Psikoloji Merkezi-Ankara
psikovet@gmail.com

Veteriner Hekim Osman NAMDAR
osman.namdar@gmail.com

İlan Sorumlusu
Veteriner Hekim Mücteba BİNİCİ

Tasarım
Batuhan YURDAKUL

Basım
Elma Teknik Basım Matbaacılık Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1516 / 1 Sok.
No: 35 Yenimahalle / Ankara
www.elmateknikbasim.com

Yönetim Yeri
VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ
Ziya Gökalp Cd. No: 16/7, Çankaya/Ankara
Tel: +90 312 431 62 74
Faks: +90 312 435 79 14
e-ileti: info@vethekimder.org.tr

Derneğin Kuruluş Tarihi
6 Şubat 1930

Bültenin İlk Yayın Tarihi
7 Eylül 2009

vhdbulten@gmail.com adresine göndereceğiniz yazılarınız editör grubunun onayının ardından dergimizde yayınlanacaktır.
Tüm hakları saklıdır. Bu bültenin tamamı ya da Bültende yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre Veteriner Hekimler Derneği'nin yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Dergimizde yayımlanmak üzere gönderilen yazı içeriklerinin ve görsellerin bilimsel / etik sorumluluğu yazara aittir.

VETERİNER HEKİMLER DERNEĞİ

Kuruluş Yılı: 1930

Dernek Kurucuları

Sabri OKUTMAN
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Sağlık Sokak No: 28 ANKARA

Şefik KOLAYLI
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Ataç Sokak No: 46 ANKARA

Ord. Prof. Dr. S. Zeki BERKER
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Muvazi Sokak No: 6 ANKARA

Ord. Prof. Dr. Hilmi DİLGİMEN
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Muvazi Sokak No: 6 ANKARA

Ord. Prof. Dr. Samuel AYSOY
Mesleği : Veteriner Hekim
Uyruğu : T.C.
İkametgâhı : Teşvikiye Kalıpçı Sokak No: 166 İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	Prof. Dr. Şükrü GÜRLER	6
BAŞYAZI	Dr. Gülay ERTÜRK	10
ÇALIŞMALARIMIZ	74. DÖNEM YÖNETİM KURULU	14
SOMALİ VE AÇLIĞIN KISKACINDAKİ BİR ÜLKENİN HİKÂYESİ	Dr. Gülay ERTÜRK	28
VETERİNER HEKİMLERE YÖNELİK ŞİDDET VE YASAL DÜZENLEME İHTİYACI	Veteriner Hekim Sevtap KUTBEK	30
ŞAP HASTALIĞINDAN KURTULMAK ŞART	Veteriner Hekim Uğur GÖRÜR	36
LÜKSEMBURG'A ÜZÜLÜRKEN BURUNDİ İLE TESELLİ BULMAK: ALGORİTMALAR DÜZEYİNDE HAL-İ PÜR MELALİMİZ	VETERİNER HEKİM TUNCA UZUN	42
MADENCİLİK : KİMİN İÇİN, KİM TARAFINDAN, NE PAHASINA?	Ahmet DEMİRTAŞ	52
YABAN HAYATINDA KUŞ GRİBİ YIKIMI	Dr. Can ÇOKÇALIŞKAN	56
NÖROTRANSMİTTERLER VE OTONOM SİNİR SİSTEMİNİN KÖPEK EĞİTİMİNDE ÖNEMİ	Dr. Gürbüz ERTÜRK	60
ŞAP HASTALIĞI VE EKONOMİK ETKİLERİ	Araş. Gör. Şükrü ORKAN	62
TROUW NUTRİTİON, POLATLI OSB'DEKİ SIFIR EMİSYONLU FABRİKASININ TEMELİNİ ATTI	Veteriner Hekim Elif ÇETİN	70
KISRAKLARDA MATERNAL BAĞLANMA	Prof. Dr. Duygu KAYA	74
TÜRKİYE VE HOLLANDA'DA AT HEKİMLİĞİ: GENÇ BİR VETERİNER HEKİMİN DENEYİMLERİNDEN NOTLAR	Veteriner Hekim İsraa TAHA	82
İKLİM DOSTU SU ÜRÜNLERİ YETİŞTİRİCİLİĞİ: NEDEN BUGÜN HER ZAMANKİNDEN DAHA ÖNEMLİ?	Venkata Narayana MULLAPUDI	86
AŞI ÜRETİM TEKNOLOJİLERİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR VE VETERİNER HEKİMLİĞİN BU ALANDAKİ ÖNCÜ ROLÜ 2	Dr. Nilay ÜNAL	92
İKLİM, MİKROP, SALGIN VE ÖTESİ	Dr. Öğr. Üyesi Rüştü TAŞTAN	98
HAYVAN REFAHI, ETİK VE İNSAN BESLENMESİNDE PROTEİN GERÇEĞİ	Dr. Gülay ERTÜRK	106
BİYOGÜVENLİK: TANIM, KÜRESEL YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE PERSPEKTİFİ	Veteriner Hekim Hüsniye DİRİCAN	108
BAYTAR MİRALAYI MEHMET ALİ BEY	Prof. Dr. R. Tamay BAŞAĞAÇ GÜL	114
SALMONELLA: DÜNYA ÇAPINDA BİR SORUN	Dr. Canberk TİFTİKÇİOĞLU	118
KANATLI BESLEMEDE KULLANILAN YEM KATKI MADDELERİNE EKONOMİK AÇIDAN BÜTÜNCÜL BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Arzu PEKER	125
İNSAN-HAYVAN BAĞININ SAĞLIĞIMIZ ÜZERİNDEKİ MİKROBİYAL VE BÜTÜNSEL ETKİLERİ	Veteriner Hekim Elif Ceren ÇAKIROĞLU	127
ARAŞTIRMACI GAZETECİ VE YAZAR BARIŞ TERKOĞLU İLE RÖPORTAJ	Veteriner Hekim Dilruba COŞKUN BAŞBUĞ	130
BİR SÜT İNEĞİ OLMANIN DAYANILMAZ GERÇEKLİĞİ	Veteriner Hekim Eylem ARAS UZUN	137
YEŞİL ÇAYIR	Dr. Can ÇOKÇALIŞKAN	138
TUVALLERDEN DİZELERE	Ressam Veteriner Hekim Beyza BAŞAR	140
NECMİ BARAN ŞİİRLERİ	Şair Veteriner Hekim Necmi BARAN	142
AKADEMİSYEN, CERRAH, RESSAM VE YAZAR DR. ÖĞRETİM ÜYESİ PINAR CAN İLE SÖYLEŞİ	Veteriner Hekim Dilruba COŞKUN BAŞBUĞ	145
NİHAT KÖSE: GÖZÜMÜZDEN GÖNLÜMÜZE AKAN BİR AYDIN	Veteriner Hekim Mücteba BİNİCİ	156
MESLEĞİMİZ BİR YILMAZ SAVUNUCUSUNU DAHA KAYBETTİ	Dr. Oktay DEPREM	157
BİR DOSTUN ARDINDAN: VETERİNER HEKİM NİHAT SEVGİ	Veteriner Hekim İsmail KORKUT	158
GÜLDEREN	Veteriner Hekim Ekrem ERKAN	159
EDİTÖRLERDEN KİTAP ÖNERİLERİ	VHD-Bülteni Editörleri	162
BASIN BİLDİRİLERİ	74. DÖNEM YÖNETİM KURULU	165
VESPRİ	Veteriner Hekim İrfan ÖZÜDOĞRU	169

Dr. Öğr. Üyesi Rüştü TAŞTAN
Kocaeli Ü.Sağlık Hiz. MYO
Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü

İKLİM, MİKROP, SALGIN VE ÖTESİ...

İnsanlığın tarihsel gelişimi, bilim ve teknolojideki süregelen yenilikler ve doğada tanık olduğumuz anormal olaylar dikkate aldığında içinde yaşadığımız yüzyılın, yani Antroposen' in son çeyreği pek çok yeni kavram ile hayatımızı, düşünce dünyamızı altüst etmiştir. İklim değişikliği, iklimsel afetler, iklime duyarlı enfeksiyon hastalıkları, 'yeniçıkan' patojenler, kent zoonozları, 'yeniçıkan' zoonotik hastalıklar, epidemik veya pandemik salgınlar ve ötesi... Bütün bunların hemen hepsi insan, hayvan, bitki, çevre ve ekosistem (İHBÇE) sağlığını doğrudan etkileyen çoklu faktörler topluluğunun sinerjik etkilerinin ortak sonucudur. Diğer bir deyimle, bu sorunlar son yarım yüzyıldaki antropojenik ve ekolojik değişimlerin yaygınlığının, tekrarlarının, hızının ve süreğenliğinin yansımasıdır. Fakat ne yazık ki, bu dinamikler hız kaybetmeden sağlığı tehdit etmeye, toplumsal mutluluğumuzu gölgelemeye devam etmektedir. Bu bağlamıyla, bütün bu sorunların en kötü yanı veya korkunç tarafı nedir diye sorarsanız, yanıt olarak "sessiz pandeminin" benzeri şekliyle "sessiz doğal denge bozulması" veya "ekolojik yıkımlanmalardır" diyebilirim. Başka bir ifadeyle, "doğanın sinsice, sessizce ve 'dumansızca' yanması, kavrulması ve sonuçta yoksunluk, yoksulluk, açlık tehlikesinin büyüyerek devam ediyor olmasıdır. Üstelik yukarıda vurgulanan bu "zararlılıklar orkestrası" bitmeyen bir süreğenlikte "işbirliği yapmaya" adı konulmamış "sessiz fırtına" olarak hız kesmeden varlığını sürdürmeye devam ediyor. Bu "sessiz fırtınalar orkestrası" beklenmedik anlarda, beklenmedik alanlarda ve beklenmedik düzeylerde meydana geliyor, doğanın güçlü olduğunu, ona saygı duyulması gerektiğini, insanın doğayı anlayabileceğini fakat doğa yasalarıyla oynamamasını, insanın doğa ile yarışamayacağını anımsatmaktan kendini alıkoymuyor! Bütün mesele, bu çelişkileri görebilmekte... Bütün mesele bu paradoksal süreci anlayabilmekte...

Dünyanın pek çok yerinde, bölgesinde, ülkesinde büyümekte olan toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerin beslediği kitlesel beslenme sorunlarının yaygınlaşması, güvenli ve yeterli gıdaya ulaşılmadığı için "gıda güvensizliğinin" ayyuka çıkması... Sonuçta durdurulamayan kitlesel açlık ve göçlerin yaygınlaşması, bölgesel, küresel "sessiz salgınların" baş göstermesi... Üstelik bütün bunlar, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, Birleşmiş Milletlerin 2015 yıllında başlattığı ve çözüm için 2030 yıllını hedef gösterdiği, 17 ana başlıktaki Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) sürecinin işletildiği bir zaman diliminde, yeryüzünün bazı bölgelerinin acımasızca işgal edilip, yaşamsal tehditlerin durdurulamaz olduğu bir süreçte oluyor! Bir tarafta iyi niyetle hazırlanmış, uygulamasından toplumsal yarar beklenen SKH'ler varken, diğer tarafta antropojenik ve ekolojik faktörler kaynaklı yaşamsal tehditlerin şiddetinin durmaksızın ve sessizce devam ediyor olması ve hız kesmeden varlığını sürdürüyor olması... O zaman, bütün bunlar bir çelişki ve içinden çıkılamaz kocaman bir paradoks değil mi?

Hiç düşündünüz mü? Yukarıda vurgulanan kavramların hemen hepsi neden acaba son yarım yüzyılda yaşamımızı tehdit etmeye başladı? Acaba neden hemen hepsinin sosyal, ekolojik, ekonomik ve ekopolitik yansımaları birikimli, süregelen ve ivmelendirici faktörlerden beslenmektedir? Gelin birlikte sorgulayalım; iklimi değiştiren, mikroorganizmaları mutasyona uğratarak "azgınlaştıran veya soysuzlaştıran", dünyanın bir ucundan diğer ucuna ya da bir kutbundan diğer kutbuna ulaştıran ve

sonuçta devasa sağlık ve sosyoekonomik kayıplara yol açan, yeni veya öngörülemez salgınları hazırlayan en önemli faktör nedir? Acaba biz insanoğlunun bencilliği, iflah olmaz egosundan kaynaklanan vurdumduymazlık ve acımasızlığı, bunca risk ve tehlikelerin temel sebebi olabilir mi? Doğanın yasalarını ve işlevselliğini acımasızca bozan, süreç içinde kendi soyunun tükenmesine adım adım yaklaşan insandan başka bir canlı türü tanıyor musunuz?

Bilimsel birikim, tarihsel deneyim ve güncel veriler ışığında söylenebilir ki, insanoğlunun o iflah olmaz egosu veya o vurdumduymazlığı, bencilliği değil midir ki, 2007 yılında "Koronavirüslerin bir saatli bomba gibi patlayacağı" ve dünyayı SARS salgını gibi sarsacağı bilim dünyasında biliniyor olmasına karşın; yönetsel boyutta gerekli önlemlerin alınmaması veya geç kalınmasının bir sonucu olarak Ocak-Şubat 2020'de insanlık SARS CoV-2 virüsüne teslim oldu, yenik düştü. Neden acaba? İnsanın bu yenilgisini sorguladık mı acaba?

Sorunun yanıtı gayet basit, egosu yüksek insanoğlunun doğayı tahrip etmesi ve başta yarasalar olmak üzere birçok yaban hayatı hayvanlarının yaşam alanlarını, doğal yaşam ortamlarını işgal etmesi ve bunu yapmaktan, sürdürmekten hiç tereddüt etmemesidir. Son çeyrek yüzyılda sözcük dağarcığımıza veya bilimsel literatüre giren çok ünlü bir kavram daha var: sürdürülebilirlik! Aslında sürdürülebilirlik nedir, nereden ve niçin gündeme gelmiş olabilir sorusunu sorduğumuzda ve konuyu etimolojik izlediğimizde, kökenbilimsel izlem bizi 20. yüzyılın son çeyreğine götürmektedir. Günümüzde Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) diye 2030 yılına tarihledikleri, hedef koyduğu çalışmaların da adında sürdürülebilirlik bulunmaktadır. Son 10 yılda yani 2015-25 yılları arasında bu SKH'lere ne kadar yaklaşıldı ne kadar başarılı olundu? Eğer, beklenen, özlenen başarı henüz yoksa, neden başarısızlıkla karşı karşıyayız? Veya hedefler yolculuğu neden hala sözde kalıp bir türlü eyleme geçememiştir ve yaşamın her alanında uygulanabilir düzeyde gerçekleştirilememiştir. Örneğin, neden eşitlik, adalet, açlığı ortadan kaldırma hedeflerine ulaşılamamıştır? İklim değişikliğinin hızını yavaşlatmak, zararlı etkilerini azaltmak, bu etkileri süreç içinde ortadan kaldırmak temel hedef iken, neden beklenen ölçekte yavaşlatılamıyor?

Birleşmiş Milletlere bağlı Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporları ve özellikle güncellenen veriler göstermektedir ki; son 5 yıllık sıcaklık ortalamaları tarihte kaydedilmemiş ölçekte hayatı çok yönlü tehdit etmektedir. Bu bağlamda, yukarıdaki sorular ve kapsamları yanıtlanmayı bekleyen yaşamsal önemde değerli sorulardır. Acaba hiç düşündünüz mü, SKH'ler yaklaşımı 10 yıl, Sürdürülebilirlik teriminin gelişim süreci ise yaklaşık 53 yıllık bir gelişim, birikim sürecine sahip. Benzer şekilde "Tek Sağlık" terim olarak 22 yıldır bilimsel literatürde var, son 10-15 yıldır dünya kamuoyunun, iletişim dünyasının ve akademik düşüncenin gündeminde. Ancak "Tek Sağlık Düşüncesinin" tarihsel yolculuğu veya bilimsel birikimi, karmaşık sağlık sorunlarının çözümüne yönelik "meslekleraası ve/veya disiplinlerarası işbirliği" eylem çağrısı deneyimi ve sağlık literatüründeki bilinen izleri yaklaşık 200 yıldır varlığını ve yaşamsal önemde olduğunu sürdürmektedir. Şimdi hep birlikte, şapkamızı önümüze koyalım, kafamızı iki elimizin arasına alıp düşürelim: Tek Sağlık Düşüncesinin tarihsel yaşı 200 yıl, Sürdürülebilirlik teriminin yaşı 53 yıl, Tek Sağlık teriminin yaşı 22 yıl. Genel olarak sağlık sisteminde ve sağlık yönetim sürecinde böylesine önemli değişim ve dönüşümler varken, sağlık yönetimi alanında "yönetimden" "yönetişime" düşünce evrimi olurken, hala -21. yüzyılda bile- insanlığın mikrobiyal tehditlerle yüzleşmek zorunda kalması, sonuçları önceden öngörülemeyen epidemik ve/veya pandemik salgınların bulunması neden acaba? Neden, olası sonuçları sosyoekonomik yansımaları, öngörülemeyen iklim değişimin önüne geçmiyor? Uluslararası düzeyde, disiplinlerarası bilimsel düşüncenin ürünü olarak 1988'den beri, belirli aralıklarla hazırlanarak yayımlanan IPCC raporları -özellikle 6. Değerlendirme Raporu- verileri ve sundukları kanıtlar önemli değişikliklere yol açmış ve iklim-sağlık arasındaki etkileşim ilişkilerinde yeni bir yaklaşımı gündeme getirmiştir. Son yıllarda elde edilen veriler ve kanıtlarıyla yayımlanan IPCC raporları iklim değişikliğinin sadece bir "meteorolojik olaylar zinciri" olmadığını ve doğrudan insan, hayvan, bitki, çevre ve ekosistem (İHBÇE)-sağlığını tehdit eden çok boyutlu, yönetilmesi zor bir sağlık sorunu olduğunu vurgulamaktadır. Bu alanın Halk Sağlığı uzmanları, uzun yıllardır iklim-sağlık etkileşimi üzerinde çalışan akademisyenler iklim değişikliğinin durdurulması zor ve zorunlu bir "halk sağlığı krizi" olduğunun altını çizmekteler. Bütün bu gelişmelere karşın, neden hala iklimsel sorunlara veya iklimsel afetlere gereği gibi önem verilmiyor? Neden hala iklim değişikliğinin sessiz, yıkıcı bir dip dalgası gibi davrandığının farkında olunmuyor? Neden hala önleyici ve öngörücü bilimsel yol ve yöntemlerden yararlanılmıyor? Neden edilgen, reaktif tutumlardan vazgeçilmeyip, alışılageldiği üzere iklimsel yıkıcı afetlerin anlaşılması için fırtınaların çıkması, kasırga yıkımlarının sonrası bekleniyor? Bu olanları anlamama, geleceği düşün-

meme yaklaşan "kendi soyunun yok olacağı" hipotezlerine duyarsızlık nedendir?

Asla unutulmamalıdır ki, iklim değişikliği beklenenin çok ötesinde öngörülmez zararlı etkileriyle varlığını sürdürüyor, mikroplar da bu süreçten nasibini alarak mutasyona uğruyor, değişim geçiriyor ve mikrobiyal tehditler artıyor, İHBÇE-arayüzünde öngörülemez karşılıklı etkileşimler devam ediyor, bu karmaşık süreç potansiyel sağlık risk ve tehlikeleri olarak varlığını sürdürüyor. Örneğin, 97 yıl önce keşfedilmiş ve bakteriyel enfeksiyonların sağaltımına çare olan ve "Mucize İlaçlar Çağını" başlatan bilim insanlarının emekleri, neden acaba yüzyıllık ömrünü tamamlamadan boşa gitti? Neden son çeyrek yüzyılda şiddetlenerek artan ve adına Antimikrobiyal Direnç (AMD) krizi denilen ve İHBÇE-arayüzündeki zararlı etkileriyle varlığını sürdüren devasa sağlık sorunu oluştu? Diğer bir deyimle, sağlık sisteminde alışılagelen edilgenlikler ve yönetim yanlışlarından dolayı "Mucize İlaçlar Çağı" neden kapandı? "Mucize İlaçların" işlevsizleşmesinden, insan ve veteriner hekimlik alanında hala ciddi sorun olan birçok bakteriyel enfeksiyonun sağaltılamamasından kim sorumlu? Bunca bilimsel gelişmeler, buluşlar, devasa para ve yatırımlarla kullanımda olan sağlık teknolojileri varken, neden acaba insanlık Mart 2020'de COVID-19 gibi zoonotik pandemik salgına yenik düştü, eve kapandı ve küresel ölçekte "Kitlesel Psikososyal Travma" yaşadı? Ya da bilindiği özelliğiyle SARS-CoV-2 virüsü ciddi sosyoekonomik kayıplara yol açtı? Neden acaba insanlık COVID-19 zoonotik pandemik salgınına boyun eğdi ve nanometre büyüklüğündeki bir virüse teslim oldu? Son yarım yüzyıllık bilimsel gelişmelerin bir kazanımı olarak insanlık gözle görülmeyen, milimetre büyüklüğünde bakterilerin, nanometre büyüklüğünde virüslerin DNA'sını ve/veya RNA'sını çözümleyip yeni tanı kilitleri, tanı yöntemleri geliştirmiş olmasına karşın, neden mikroorganizmaların tehdit olma özelliğini durduramadı, ortadan kaldıramadı? Bunu hiç düşündünüz mü?

Şimdi gelin hep birlikte düşünelim: Bir yanda son çeyrek yüzyılda yüzleşmek zorunda kaldığımız epidemik ve/veya pandemik salgınlar tehdit potansiyellerini korumakta, öte yanda daha önceleri benzeri görülmemiş şiddette ve sıklıkta fırtına, kasırga veya tsunamiler olmakta... Aşırı Hava Olayları olarak da bilinen anormal yağışlar ve arkasından gelen seller, dünyanın pek çok yerinde ve ülkemizde tarım alanlarına zarar vermekte, köyleri, kentleri dakikalar içinde yaşanmaz hale getirmektedirler. Üstelik bu devasa sellerin ve diğer afetlerin tekrarlanma aralıkları son yıllarda sıklaşmakta, meydana gelen yıkım ve zararlar her geçen gün artmaktadır. Buna karşın insanoğlu sahip olduğu teknolojik güç ve birikimle bunca devasa afetleri durduramamakta, afetleri ve yıkıcı güçlerini önleyememektedir. Teknolojik üstünlüğüne güvenen insanoğlu hala yukarıda vurgulanan afetler karşısında çaresizlik yaşamaktadır... Sizce de yaşanılan bu durumlar koskocaman çelişki veya üzerinde disiplinlerarası işbirliği yaklaşımıyla tartışılması gereken bir paradoks değil mi? Yoksa siz bu gidişatın bir paradoks olduğunu düşünmüyor musunuz?

Hiç unutulmamalıdır ki, biz insanoğlu istemesek de iklimler değişiyor, doğanın kendi dinamizmiyle mevsimler değişiyor, dönüşüyor... Fakat sorun doğanın normal değişimi değil, bunlar doğanın kendi yasalarıyla işleyen bir süreci. Aslında bu yazıyla sorunsal boyutunu vurgulamaya çalıştığımız iklimsel afetlerin, ekolojik bozulmaların meydana gelme nedenleri, "doğal süreçleri" değiştiren, tehlike ve zararları ivmelendiren "insan kaynaklı (antropojenik) faktörlerdir". Dolayısıyla, temel sorun "doğal süreçler" dışındaki nedenlere bağlı olarak mikroorganizmaların mutasyona uğraması ve mutasyon geçiren mikropların "azgınlaşması, soysuzlaşması" ve zamanla insan-hayvan sağlığında adı konulmamış yeni bazı tehditlerin ortaya çıkmasına yol açmakta olmalarıdır. Birbiriyle bağlantılı olarak ve bizim farkında olmadığımız bir süreklilik içinde ve bir "domino taşı etkisine" benzer biçimiyle "sessiz tehlikeler" süregelmekte, bilinmeyen ve beklemeyen anlarda kasırgalar olmaktadır. Bu bağlamıyla temel sorun, "sessiz tehditler süreğenliğinin" anlaşılamaması veya anlamak istenilmemesidir. Bu tercih midir, duyarsızlık, acımasızlık mıdır?

Başta bakteriler olmak üzere, İHBÇE-sağlığını doğrudan veya dolaylı etkileyen mikroplarda antimikrobiyal direncin (AMD) meydana gelmesi, bu AMD-genlerinin turizmle (insan hareketliliği ile) dünyayı dolaşıyor olması, 21. yüzyılın bir başka sorunu haline gelmiştir. Giderek hızlanan ve büyüyen "insan hareketliliği" aynı ekosistemde yaşamını sürdüren bitkilerin, hayvanların ve insanların sağlığını derinden ve bir "sessiz pandemi" gibi etkilemektedir. Son araştırmalar ve epidemiyolojik veriler AMD-genlerinin beklenenin çok ötesinde İHBÇE-sağlığını etkilediğini, öngörülmesi ve tanı konulması zor sağlık tehlikelerine yol açtığını vurgulamaktadır. İnsanlık son yarım yüzyılda giderayak büyümekte olan bu "sinsi, sessiz tehlikenin" farkına varmadan, etkileri daha sonra ortaya çıkacak ve kuşaklar boyu sürecek risk veya tehditlere kapı aralanmıştır. Örneğin, içerik ve kökenini bilmeden tükettiğimiz türlü türlü peynirlerden, et ve et ürünlerinden, süt ve süt ürünlerinden veya ısırarak yediğimiz elmalardan, şeftaliden, domateslerden kim bilir ne çok "dirençlilik genlerini" almışızdır. Dahası, tükettiğimiz gıda ürünlerindeki

AMD-genleri ile farkında olmadan bağırsaklarımızdaki "faydalı mikropların" oluşturduğu mikrobiyotayı bozmuşuzdur, bozmaktayız. Aslında, farkında olmadan tükettiğimiz "sağlıklı olmayan" besin maddeleri ile sağlığımız için vazgeçilmez olan mikrobiyota bozulmakta, bağışıklık sistemimiz zayıflamaktadır. Epidemiyolojik ve klinik araştırma verileri göstermektedir ki, doğal ve sağlıklı olmayan her gıda maddesi bağırsaklarda mikrobiyotaya zarar vermekte, süreç içinde "disbiyoz" denilen başka başka hastalıkların veya metabolizma bozukluklarının tetikleyicisi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, bağırsaklardaki "mikrobiyal dengenin bozulması" veya disbiyoz olguları beyin fonksiyonlarımızı etkilemekte, zamanla düşünce dünyamız ve psikolojimiz bozulmaktadır. Böylesine "sinsi tehlikeyi" veya sonuçları yaşam kalitemizi bozan "sessiz pandemiyi" kim isteyebilir? Böylesine "sinsi tehlikeyi" kim kabullenebilir? Bu tehlikeler süreğenliğinin farkında mısınız?

Şimdi, bu bağlamda şunu vurgulamak gerekir; beyin sağlığımız bozuksa nitelikli düşünemezsiniz, akciğerleriniz sorunluysa yeterli hava soluyamazsınız, karaciğeriniz sorunluysa yeterli ve kaliteli beslenemezsiniz ve gözleriniz bozuksa yaşamsal gerçekleri göremezsiniz. Peki bağışıklık sisteminiz bozuksa? Biliyor musunuz, bağışıklık sisteminin ne duyma, görme, koklama ne de tatma, dokunma duyusu yoktur. Fakat bağışıklık sistemi yani vücudumuzun altıncı duyu organı, bilinen beş duyu organından çok farklı ve çok daha işlevsel, yaşamsal özelliğe sahiptir. Bağışıklık sistemimiz (altıncı duyu organımız) beş duyunun tanıyamadığı mikropları (gizli düşmanlarımızı) ve onların salgılarını, zararlı etkilerini tanır ve onlara karşı savunma stratejileri geliştirir.

Eğer hala iflah olmaz egomuzdan ötürü, bilimsel gerçeklere kulak tıkıyor, ekolojik feryatları duymuyorsak, para hırsına kapılmış gözlerimizi kapatıp, yangınlardan, ormansızlaştırmadan ve "betonlaşmadan" kaynaklı riskleri görmüyor, onlara karşı biyolojimizi, doğal çevremizi koruyamıyorsak, aynı zamanda ve dengesi bozulmuş ekosistemde yaşadığımız sürece altıncı duyu organımıza da zarar veriyoruz, yaşamlarımızı tehlikeye atıyoruz demektir. Diğer bir deyimle, altıncı duyu organımızı da egomuzla, bencilliğimizle, bütüncül sağlığa duyarsızlığımızla kirletiyoruz, "sağlık okuryazarı" olmayışımızla kirleniyor, bilişsel işlevsizleşiyor ve kendi kuyumuzu kazıyoruz demektedir.

Şimdi bir kere daha başımızı iki elimizin arasına alıp, karar vermek ve insansı kötülükten vazgeçmek zorundayız! Yoksa yaşamı, sağlığı, esenliği ve toplumsal gönenci salt teknoloji ile korumak olası değil! Daha fazla teknolojik rüyadan, sanal yanılgılardan zarar görmeden altıncı duyu organımızı teknolojik atıklarla ve mikroplastiklerle kirletmeden ve mikrobiyotamızı bozarak vücudumuzu her türlü biyolojik ve/veya ekolojik tehdide açık hale getirmeden yaşamanın yollarını bulmak kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda sanıyorum ki "iklim, mikrop ve salgın üçgenindeki" zararlı değişim veya oluşumlara müdahale etmek, riskleri azaltmak, yaşamsal bütünlüğü "sürdürülebilir ölçekte" korumak ve bu dinamizmin sürekliliğini bilimsel düşünceyle sağlamak Tek Sağlık Düşüncesinin işlevselleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıyla mümkündür. Bilimsel veriler ışığında öyle görünüyor ki; yukarıda vurgulanan risk ve tehlikelerin, bütüncül yaşamı tehdit eden karmaşık sağlık sorularının hemen hepsini süreç içerisinde yok etmek, ortadan kaldırmak için Tek Sağlık Eğitimini yaşamsallaştırmak kaçınılmaz olmuştur. Çünkü; "Öyle bir insan sağlığı yoktur ki, hayvanlar, bitkiler olmadan ve onların yaşadığı sağlıklı çevre korunmadan, nitelikli insan sağlığı olabilsin ve bu gereksinim sürdürülebilir kalabilsin. Bu nedenledir ki, günümüzde ve gelecekte geçmişten daha çok 'işlevselleştirilmiş' Tek Sağlık Düşüncesine ve onun ilkelerinden beslenen 'işlevselleştirilmiş' Tek Sağlık Eğitimi'ne gereksinim vardır."

Özetle "iklim, mikrop, salgın ve ötesi" bağlamında yaşamı tehdit eden sorunları ortadan kaldırmanın yolu, bireyleri, toplumu yasa yapıcıları ve her düzeyde yöneticileri bu dinamik ve karmaşık sorunlar karşısında duyarlı hale getirmek için, bütüncül, çözümleyici doğru bilgiyi -Tek Sağlık Düşüncesini- yaygınlaştırmak gerekiyor. Hiç kuşkusuz, vurgulanmalıdır ki, bu gereksinimi karşılamanın yegâne ve gerçek yolu Tek Sağlık Eğitiminin yaşamsallaştırılması, kurumsallaştırılması ve gelişim, değişim dinamikleriyle uyumlu olacak düzeyde "sürdürülebilir kılınmasından" geçmektedir. Sürdürülebilir, yenilikçi ve çağdaş olan bu farkındalığa erişmek ve gereğini yapmak sosyal, ekonomik, sosyoekolojik kazanç demektir. Tersi ise, 'Antroposenik' tehditlere duyarsız kalmak, sorunları görmezden gelmek veya ötelemek öngörülemeyen açık tehditlere kapı aralamak "iklim, mikrop, salgın üçgeninde" yeni tehditlerin oluşmasına fırsat vermektir. Unutulmamalıdır ki, insanlığın yaşamını sürdüreceği "başka bir dünyası" yoktur! İnsanın iflah olmaz egosunu tatmin edeceği bir başka gezegeni veya yaralı dünyasını onarmaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır! İnsanın bencilliği ve sürdürülebilir olmayan tüketim çılgınlığı, yaralı dünyamızı, "B seçeneği bulunmayan" gezegenimizi uçurumun kenarına getirmiştir!

Şimdi hep birlikte düşünme zamanı! Uçuruma yuvarlanmak mı? Yaşamak mı?